

Aneta Klementowska, Ryszard Gerlach

"Pozaszkolna edukacja zawodowa wobec zmian cywilizacyjnych",
Ryszard Gerlach, Bydgoszcz 2012 :
[recenzja]

Problemy Profesjologii nr 1, 151-155

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Aneta Klementowska

Recenzja książki

Ryszard Gerlach

***Pozaszkolna edukacja zawodowa wobec zmian cywilizacyjnych
Nowe trendy i wyzwania***

Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2012

W roku 2012 nakładem Uniwersytetu im. Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy ukazała się monografia, poświęcona zawodowej edukacji pozaszkolnej w aspekcie zachodzących zmian cywilizacyjnych.

Współczesność cechuje szybkie tempo zachodzących zmian (a co się z tym wiąże, także wymagań) na różnych płaszczyznach, również na rynku pracy – czego konsekwencją jest stale rosnąca potrzeba modyfikacji edukacji (zarówno szkolnej, jak i pozaszkolnej). Z uwagi na to, iż niemożliwe stało się tak szybkie przystosowanie systemów szkolnych do wymagań rynku pracy, nadzieją stały się pozaszkolne formy kształcenia. Problematyka podjęta w opracowaniu jest zatem bardzo aktualna, zarówno z punktu widzenia indywidualnego, jak i społecznego.

Monografia autorstwa Ryszarda Gerlacha, liczy 389 stron. Na wstępie autor omawia zachodzące obecnie zmiany cywilizacyjne, rozpatrując je w wielu perspektywach (indywidualnej, społecznej, gospodarczej). Zwraca jednocześnie uwagę na pewien aktualnie występujący paradoks związany z zachodzącymi zmianami, które z jednej strony dają poczucie wolności, z drugiej zaś powodują dezorientację, poczucie osamotnienia i zagrożenia. Dodatkowo autor traktuje edukację jako sposób odnajdywania się w trudnych, niepewnych dziś czasach, zaznacza również, iż niniejsza publikacja stanowi „przyczynek do dyskusji nad katalogiem wyzwań, potrzeb, warunków oraz rozwiązań, jakie winny być realizowane w ramach pozaszkolnej edukacji zawodowej, a nie gotowy pakiet narzędzi, za pomocą których kwestie te będą rozstrzygane”.

W rozdziale pierwszym wnikliwie omówione zostały kluczowe terminy: edukacja; edukacja ustawiczna; kształcenie, doksztalcanie, doskonalenie zawodowe; przekwalifikowanie; szkolenie zawodowe; pozaszkolna edukacja zawodowa. Dodatkowo nawiązano do dokumentów Unii Europejskiej poświęconych edukacji dorosłych, „uczeniu się przez całe życie” oraz

wskazano poziomy administracji odpowiedzialne za problematykę kształcenia ustawicznego. Podrozdziały 1.2 i 1.3 zawierają analizę pozaszkolnej edukacji zawodowej w ujęciu historycznym, współczesne jej problemy, cechy rynku pozaszkolnych usług edukacyjnych dla dorosłych, podmioty prowadzące działalność edukacyjną dla omawianej grupy odbiorców oraz charakterystykę osób korzystających z różnych form oświaty dorosłych. W podrozdziale 1.4 poświęconemu dominującą stanowiskom teoretycznym, autor analizuje nurty filozoficzne, które wywarły największy wpływ na edukację dorosłych (filozofię pragmatyzmu i egzystencjonalizmu). Zwraca przy tym uwagę na prąd intelektualny nazwany „późną nowoczesnością”, „ponowoczesnością”, „postmodernizmem”, który przyczynił się do zmian na gruncie współczesnego „uczenia się całościowego”. W dalszej części omawia nurty socjologiczne, ekonomiczne, zaznaczając jednocześnie, iż w zakresie nauk społecznych trudno jest wyodrębnić ściśle określoną teorię, która bezpośrednio korespondowałaby z obszarem idei uczenia się osób dorosłych.

Rozdział drugi poświęcony został zmianom cywilizacyjnym, w bardzo szerokim rozumieniu. W podrozdziale 2.1 autor analizuje zjawisko zachodzących współcześnie zmian, w oparciu o różne opinie, poglądy, czy też idee, zyskujące większą lub mniejszą akceptację, koncentrując się również na zmianach zachodzących na rynku pracy. Autor wskazuje również na liczne dylematy i wyzwania, które stoją przed społeczeństwem XXI wieku (wg P. Sztompki), nawiązuje również do stanowiska B. Suchodolskiego, zdaniem którego w zmiany zachodzące we wszelkich dziedzinach życia człowieka, powinna być wpisana całościowa edukacja. W podrozdziale 2.2 zobrazowano „zmianę społeczną”. Z uwagi na to, iż to właśnie szkoła traktowana jest jako instytucja o kluczowym znaczeniu w przygotowaniu do życia w zmieniającej się rzeczywistości, uznano zmiany w systemach oświatowych, jako immanentną cechę zmian społecznych. Kolejnymi przeanalizowanymi płaszczyznami, w ramach których zachodzą istotne zmiany, była gospodarka oraz polityka. W dalszych rozważaniach nawiązano do „demokracji deliberatywnej”, w której uczestnictwo wymaga odpowiedniego przygotowania obywateli m.in. w drodze edukacji ustawicznej. Podrozdział 2.3 poświęcony został takim problemom zmian cywilizacyjnych jak: marginalizacja, wykluczenie, migracja. Dodatkowo nawiązano do zjawiska ubóstwa i bezradności. Oprócz analizy teoretycznej, przedstawiono dane statystyczne odnoszące się do omawianych zagadnień. Podrozdział kończy nawiązanie autora do migracji edukacyjnych, które w naszym kraju niestety występują w marginalnym zakresie. W ostatnim podrozdziale zaprezentowano dwa determinanty zmian społeczno-gospodarczych: kapitał ludzki, kapitał społeczny. Podobnie jak to miało miejsce wcześniej, autor oprócz analizy teoretycznej, przedstawił informacje statystyczne obrazujące systematyczny wzrost kapitału ludzkiego Polaków oraz spadek kapitału społecznego, co w efekcie sprawia, iż jednostki są efektywne, natomiast nieefektywne są wspólnoty. Kończąc rozważania autor zauważa, iż edukacja jest jedną z pierwszych sfer, w której zauważalny jest wzrost kapitału społecznego.

Gospodarczy wymiar zmian cywilizacyjnych to kolejna kwestia, której autor poświęcił wiele uwagi. W podrozdziale pierwszym omówione zostały kluczowe zjawiska, istotne do analizy relacji między trendami cywilizacyjnymi a procesami gospodarczymi, które w efekcie wywierają znaczny wpływ na funkcjonowanie i rozwój zarówno szkolnej, jak i pozaszkolnej edukacji zawodowej. W dalszej części opracowania autor skupił rozważania wokół przedsiębiorstwa uczącego się, czyli organizacji, która się stale przekształca oraz wspomaga proces uczenia się swych uczestników. Wskazał m.in. cechy charakteryzujące omawianą organizację, warunki i zasady jej funkcjonowania, formy uczenia się mające miejsce na terenie zakładu pracy, nawiązując na zakończenie do tezy (za Z. Malara), w której zakład pracy oparty na wiedzy traktowany jest jako „organizacja inteligentna” – znaczenie zatem pozaszkolnej edukacji zawodowej w tego typu przedsiębiorstwach jest niezwykle istotne. Kolejny podrozdział stanowi kontynuację poprzedniego, gdyż autor rozpoczął jego analizę od wiedzy pojmowanej często jako zasoby przedsiębiorstwa, następnie przedstawił podstawowe ujęcia teoretyczne dotyczące gospodarowania wiedzą w przedsiębiorstwie (podejście zasobowe, procesowe, japońskie), oraz kapitał intelektualny, bardzo trudny do zidentyfikowania i pomiaru. W ramach kapitału intelektualnego wskazano dwie kategorie, które zostały w sposób klarowny omówione: kapitał strukturalny i kapitał ludzki. Podrozdział kończą rozważania dotyczące zarządzania zasobami ludzkimi oraz korzyści wynikające z ich doskonalenia. Ostatni z zaprezentowanych podrozdziałów dotyczy pozaszkolnej edukacji zawodowej w odniesieniu do gospodarczego wymiaru zmian cywilizacyjnych, czyli zmian które są szybkie, nieuchronne, ciągle, a jednocześnie do końca nieprzewidywalne. Zdaniem autora w takiej sytuacji „Przyszłość mogą budować tylko ludzie rzetelnie wykształceni, ale też nieustannie uczący się”.

Dalsza część opracowania dotyczy społecznej identyfikacji zmian cywilizacyjnych. Początkowe rozważania skupiają się na społeczeństwie nowoczesnym i społeczeństwie otwartym, w którym istotną rolę powinny odgrywać procesy edukacyjne. Następnie autor przechodzi do rozpatrywania społeczeństwa globalnego, rynkowego, konsumpcyjnego, medialnego, akcentując jednocześnie, iż synonimem współczesności staje się coraz częściej „społeczeństwo informacyjne”, w powiązaniu z którym zrodził się termin „społeczeństwa sieciowego”. Najczęściej jednak, zarówno na gruncie teorii, jak i praktyki, wskazuje się na „społeczeństwo wiedzy”, ponadto wymienia się również „społeczeństwo ryzyka”. Omawiany podrozdział 4.2 kończy analiza zmian w strukturze społecznej oraz ich konsekwencji. Bezrobocie, jego charakterystyka, poziom (zarówno w Polsce, jak i w wybranych krajach UE) oraz następstwa, to kolejna poruszana w opracowaniu kwestia. Rozdział kończą rozważania poświęcone istocie pozaszkolnej edukacji zawodowej w sytuacji zmiany społecznej, która to zmiana rodzi konieczność tworzenia społeczeństwa uczącego się.

Rozdział piąty poświęcony został niezwykle istotnej dziś kwestii podmiotowości człowieka wobec zmian cywilizacyjnych. Autor już na początku rozważań akcentuje rozpiętość poglądów dotyczących tego zagadnienia. Przedstawia filozoficzne koncepcje podmiotowości

stanowiące podstawę teoretyczną dla rozważań psychologicznych, pedagogicznych, czy socjologicznych. Zwraca jednocześnie uwagę, iż w naukach społecznych problem podmiotowości rozpatrywany jest w perspektywie jednostkowej oraz na tle społecznym. Zdaniem autora „Problem upodmiotowienia wymaga budowania przyjaznej przestrzeni publicznej, zacieśnienia więzi międzyludzkich, prowadzenia nieustannych mediacji pomiędzy interesem jednostkowym a interesem społecznym, między prawami a obowiązkami. Obszarem mediacji i dialogu może być edukacja, rozwijająca możliwości ludzkie, wzmacniająca poczucie własnej wartości, stwarzająca szanse skutecznego działania zgodnego z dokonanymi wcześniej wyborami”. Kolejną poruszaną kwestią jest kulturowy wymiar zmian w percepcji jednostki rozpatrywany w ramach siedmiu tez oraz rozważań podsumowujących, w których autor powołuje się na poglądy Z. Baumana, E. Fromma, B. Suchodolskiego. Wskazani autorzy zwracają uwagę np. na obojętność człowieka wobec samego siebie, utratę poczucia ważności i niepowtarzalności jednostki, brak wiary we własne siły, życie wśród rzeczy a nie wśród wartości, alienację człowieka. W dalszej części opracowania autor omawia zjawisko autokreacji, która jest wręcz niezbędna w dobie współczesnych zmian cywilizacyjnych. Analizuje wizerunek człowieka nowoczesnego (wzór człowieka hubrystycznego, samowiednego, transgresyjnego) oraz wskazuje zmiany w środowisku życia człowieka i ich wpływ na edukację pozaszkolną. Na zakończenie rozdziału piątego przedstawiona została pozaszkolna edukacja zawodowa w aspekcie podmiotowości człowieka. Autor zwrócił uwagę na trzy aspekty: 1) podmiotowość uczestników pozaszkolnej edukacji zawodowej, szczególnie z uwzględnieniem specyfiki tego procesu; 2) podmiotowość jako cecha lub raczej wyzwanie dla współczesnego człowieka, które winno być pojmowane w procesach edukacyjnych, w tym również pozaszkolnej edukacji zawodowej; 3) podmiotowość pracownika jako cel pozaszkolnej edukacji zawodowej dorosłych. Rozważania kończy konkluzja autora, iż pozaszkolna edukacja zawodowa sprzyja edukacji podmiotowej i ku podmiotowości, jednakże zależy to od osób, które w tym procesie uczestniczą.

Ostatni rozdział został wyłącznie poświęcony pozaszkolnej edukacji zawodowej i zawiera przemyślenia dotyczące zarówno teraźniejszości, jak i przyszłości. W podrozdziale 6.1 autor analizuje szanse i zagrożenia wynikające z urynkwienia pozaszkolnej edukacji zawodowej. Prezentuje poglądy zwolenników i przeciwników komercjalizacji sfery edukacyjnej. W dalszej części przywołuje typologie i klasyfikacje reform oświatowych oraz wskazuje na priorytety działań reformatorskich proponowanych przez UE. Nawiązuje do reformy systemu edukacji z 1999 roku (która odnosiła się głównie do szkolnictwa podstawowego i gimnazjalnego, natomiast kształcenie dorosłych nie było bezpośrednim jej celem); Ustawy z dnia 19 sierpnia 2011 roku o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw; Rozporządzenia MEN z dnia 23 grudnia 2011 roku w sprawie klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego; Rozporządzenia MEN z dnia 4 stycznia 2012 roku w sprawie podstawy programowej kształcenia w zawodach; Rozporządzenia MEN z dnia 11 stycznia 2012 roku

w sprawie kształcenia ustawicznego w formach pozaszkolnych. W dalszej części, autor wiele uwagi poświęca kompetencjom i kwalifikacjom nauczycielskim. Analizuje cechy i właściwości nauczycieli, prezentuje (za M.S. Knowlensem) teorie kształcenia dorosłych (J. Dewey, J. Bruner, A. Bandura, teoria zmiany, model andragogiczny zwany procesualnym), przykładowy model nauczyciela pozaszkolnej edukacji zawodowej oraz trzy koncepcje nauczycieli dorosłych (za M. Malewskim). Podrozdział kończą rozważania na temat przygotowania pedagogicznego nauczycieli oraz andragogicznego modelu uczenia się, którego założenia, zdaniem autora, mogą być traktowane jako wskazówki dla pracy nauczycieli w pozaszkolnej edukacji zawodowej. Ostatni z zaprezentowanych podrozdziałów poświęcono zmianom w obszarze pozaszkolnej edukacji zawodowej. Autor prezentuje scenariusze przyszłości omawianego obszaru edukacyjnego („zachowane status quo”, „pełne urynkowanie, „organizacja kształcąca się”).

Monografię zamyka klarowne zakończenie, dobrze systematyzujące poruszaną tematykę. Przedstawione w niniejszym opracowaniu zagadnienia mogą być przydatne zarówno dla badaczy podjętej problematyki, nauczycieli edukacji pozaszkolnej, jak również dla studentów. Książka, zarówno z uwagi na zawarte w niej wielostronne podejście do omawianego zagadnienia, jak i na jej aktualność, stanowi cenne źródło informacji, szczególnie w aspekcie rozwoju zawodowego człowieka. Omawiana publikacja może również stać się przyczynkiem do dalszego dyskursu nad możliwościami ewentualnych udoskonaleń, czy zmian w zakresie współczesnej pozaszkolnej edukacji zawodowej.